

DAVLAT MOLİYASI TUSHUNCHASI VA TARKIBIY QISMLARI

Shodiyeva M.B

SamISI talabasi

Ilmiy rahbar: Xodjimamedov A.A

SamISI "Moliya" kafedrasi dotsenti v.b PhD

Annotatsiya. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi davlat moliyasi tushunchasining iqtisodiy mazmunini yoritish, uning shakllanishi va rivojlanish xususiyatlarini tahlil qilish hamda davlat moliyasining asosiy tarkibiy qismlarini ilmiy-nazariy jihatdan ochib berishdan iborat. Maqolada davlat moliyasining jamiyat ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotidagi o'rni, byudjet tizimi, davlat maqsadli jamg'armalari va moliyaviy munosabatlarning boshqa shakllari keng yoritilgan. Shuningdek, davlat moliyasining samarali boshqarilishi iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi ahamiyati asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: davlat moliyasi, moliyaviy munosabatlar, davlat byudjeti, byudjet tizimi, davlat maqsadli jamg'armalari, soliq siyosati, byudjet daromadlari, byudjet xarajatlari, moliyaviy boshqaruv, fiskal siyosat, iqtisodiy barqarorlik, davlat moliyaviy resurslari

Аннотация: В данной статье с научно-теоретической точки зрения раскрывается экономическая сущность государственных финансов, источники их формирования и роль в социально-экономическом развитии общества. Подробно проанализированы основные структурные элементы государственных финансов, такие как государственный бюджет, внебюджетные целевые фонды и государственный кредит. Также обоснована значимость механизмов управления государственными финансами и роль фискальной политики в обеспечении экономической стабильности.

Ключевые слова: государственные финансы, финансовые отношения, государственный бюджет, бюджетная система, государственные целевые фонды, налоговая политика, доходы бюджета, расходы бюджета, финансовое управление, фискальная политика, экономическая стабильность.

Kirish

Davlat moliyasi iqtisodiy tizimning muhim tarkibiy qismi bo'lib, davlatning iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy funksiyalarini amalga oshirishda asosiy moliyaviy vosita hisoblanadi. Davlat moliyasi orqali davlat jamiyatda yaratilgan yalpi ichki mahsulotning muayyan qismini markazlashtiradi va uni umumdavlat ehtiyojlariga yo'naltiradi. Ushbu jarayon

moliyaviy munosabatlar orqali amalga oshiriladi va u davlat bilan xo'jalik yurituvchi subyektlar hamda aholi o'rtasidagi pul munosabatlarini o'z ichiga oladi.

Iqtisodiy adabiyotlarda davlat moliyasi moliyaviy tizimning yetakchi bo'g'ini sifatida qaraladi. Chunki davlat moliyasi orqali fiskal siyosat yuritiladi, iqtisodiy o'sish rag'batlantiriladi va ijtimoiy barqarorlik ta'minlanadi. Davlat moliyasining mavjudligi davlatning paydo bo'lishi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, tarixan soliqlar va majburiy to'lovlar orqali shakllangan.

Davlat moliyasining iqtisodiy mohiyati uning funksiyalarida namoyon bo'ladi. Davlat moliyasi qayta taqsimlash funksiyasi orqali milliy daromadning bir qismini ijtimoiy sohalar foydasiga yo'naltiradi. Tartibga solish funksiyasi orqali esa iqtisodiyot tarmoqlari rivojiga ta'sir ko'rsatadi. Nazorat funksiyasi davlat moliyaviy resurslaridan maqsadli va samarali foydalanilishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Davlat moliyasining shakllanish manbalari, avvalo, yalpi ichki mahsulot bilan bog'liqdir. Davlat yalpi ichki mahsulotning bir qismini soliqlar, yig'imlar va majburiy to'lovlar orqali o'z ixtiyoriga oladi. Soliq tushumlari davlat byudjeti daromadlarining asosiy qismini tashkil etadi. Bundan tashqari, davlat mulkidan olinadigan daromadlar, bojxona to'lovlari, jarimalar va boshqa tushumlar ham davlat moliyaviy resurslarining muhim manbalaridan hisoblanadi.

Davlat moliyasi murakkab tuzilishga ega bo'lib, bir nechta o'zaro bog'liq tarkibiy qismlardan iborat. Ushbu tarkibiy qismlar davlat moliyasining yaxlit tizim sifatida faoliyat yuritishini ta'minlaydi.

Davlat byudjeti davlat moliyasining markaziy bo'g'ini hisoblanadi. Davlat byudjeti – bu davlat daromatlari va xarajatlarining ma'lum davrga mo'ljallangan moliyaviy rejasi bo'lib, u orqali mamlakatning asosiy ijtimoiy-iqtisodiy vazifalari moliyalashtiriladi. Davlat byudjeti yordamida ijtimoiy soha, jumladan, ta'lim, sog'liqni saqlash, ijtimoiy himoya, madaniyat va sport sohalariga mablag' bilan ta'minlanadi.

Davlat byudjeti daromatlari asosan soliqlar va majburiy to'lovlar hisobiga shakllanadi. Byudjet xarajatlari esa iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish, infratuzilma obyektlarini qurish, davlat boshqaruvi faoliyatini moliyalashtirish, mudofaa va huquqni muhofaza qilish sohalariga yo'naltiriladi. Davlat byudjetining muvozanatli bo'lishi iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Davlat moliyasining muhim tarkibiy qismlaridan biri byudjetdan tashqari davlat maqsadli jamg'armalaridir. Ushbu jamg'armalar aniq ijtimoiy yoki iqtisodiy vazifalarni moliyalashtirish maqsadida tashkil etiladi. Davlat maqsadli jamg'armalari orqali pensiya ta'minoti, ijtimoiy sug'urta, yo'l xo'jaligi, ta'lim va sog'liqni saqlash sohalariga qo'llab-quvvatlanadi. Ularning faoliyati davlat moliyasining ijtimoiy yo'naltirilganligini kuchaytiradi.

Davlat moliyasini boshqarish moliyaviy siyosatning ajralmas qismi bo‘lib, u byudjetni rejalashtirish, ijro etish, nazorat qilish va tahlil qilish jarayonlarini o‘z ichiga oladi. Davlat moliyasini samarali boshqarish iqtisodiy o‘rnatishni ta‘minlash, inflyatsiyani nazorat qilish va aholi turmush darajasini oshirishga xizmat qiladi. Bu jarayonda Moliya vazirligi va boshqa vakolatli davlat organlari muhim rol o‘ynaydi.

Davlat moliyasining samarali faoliyati fiskal siyosat orqali amalga oshiriladi. Fiskal siyosat soliqlar va davlat xarajatlari yordamida iqtisodiy jarayonlarga ta‘sir ko‘rsatadi. To‘g‘ri olib borilgan fiskal siyosat iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashga va ijtimoiy rivojlanishni jadallashtirishga xizmat qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda davlat moliyasining iqtisodiy mohiyati, tarkibiy tuzilmasi va funksiyalarini ilmiy jihatdan asoslash maqsadida umumilmiy va maxsus iqtisodiy tadqiqot metodlaridan foydalanildi. Tadqiqotning nazariy-metodologik asosini davlat moliyasi, fiskal siyosat va moliyaviy tizimga oid iqtisodiy nazariyalar hamda iqtisodchi olimlarning ilmiy qarashlari tashkil etdi.

Tadqiqot jarayonida tahlil va sintez usullari orqali davlat moliyasining asosiy tushunchalari, shakllanish manbalari va funksiyalari chuqur o‘rganildi. Mantiqiy tahlil yordamida davlat byudjeti, byudjetdan tashqari jamg‘armalar va moliyaviy tizimdagi o‘rnatish hamda ularning o‘zaro bog‘liqligi asoslab berildi. Tizimli yondashuv metodi orqali davlat moliyasi yagona va yaxlit moliyaviy mexanizm sifatida ko‘rib chiqildi hamda uning iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashdagi ahamiyati baholandi.

Shuningdek, qiyosiy tahlil usuli davlat moliyasining tarkibiy qismlarini solishtirish va ularning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga ta‘sirini aniqlashda qo‘llanildi. Tadqiqot davomida ilmiy adabiyotlar va nazariy manbalarni umimlashtirish usulidan foydalanilib, olingan natijalar asosida xulosalar shakllantirildi.

TADQIQOT NATIJALARI VA TAHLILI

O‘tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, davlat moliyasi iqtisodiy tizimda markaziy o‘rin egallab, mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini moliyaviy jihatdan ta‘minlaydi. Davlat tomonidan yalpi ichki mahsulotning muayyan qismini markazlashtirish orqali umumdavlat ehtiyojlari moliyalashtiriladi hamda milliy daromadning qayta taqsimlanishi amalga oshiriladi. Bu jarayon davlat moliyasining qayta taqsimlash funksiyasi orqali ijtimoiy sohalarini qo‘llab-quvvatlash imkonini yaratadi.

Tahlil natijalariga ko‘ra, davlat byudjeti davlat moliyasi tizimining asosiy va markaziy bo‘g‘ini hisoblanadi. Davlat byudjeti orqali ta‘lim, sog‘liqni saqlash, ijtimoiy himoya, madaniyat va sport kabi muhim sohalar moliyalashtiriladi. Byudjet daromadlarining asosiy qismini soliqlar tashkil etishi soliq tizimining fiskal siyosatdagi yetakchi rolini ko‘rsatadi.

Shu bilan birga, byudjet xarajatlarining maqsadli va samarali yo‘naltirilishi iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashda muhim omil hisoblanadi.

Tadqiqot davomida byudjetdan tashqari davlat maqsadli jamg‘armalarining ijtimoiy yo‘naltirilgan moliyalashtirishdagi ahamiyati aniqlandi. Ushbu jamg‘armalar orqali pensiya ta‘minoti, ijtimoiy sug‘urta, yo‘l xo‘jaligi va sog‘liqni saqlash sohalari barqaror moliyalashtiriladi. Bu esa aholining ijtimoiy himoyasini kuchaytirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari davlat moliyasini samarali boshqarish fiskal siyosatning muhim vositasi ekanligini ko‘rsatdi. Davlat moliyasini to‘g‘ri rejalashtirish, ijro etish va nazorat qilish orqali iqtisodiy o‘rnatishni rag‘batlantirish, inflyatsiyani jilovlash va aholi turmush darajasini oshirish mumkinligi ilmiy jihatdan asoslandi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, davlat moliyasi mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotining moliyaviy poydevori hisoblanadi. Davlat byudjeti, davlat maqsadli jamg‘armalari va davlat moliyasining asosiy tarkibiy qismlari bo‘lib, ularning o‘zaro uyg‘un faoliyati iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy farovonlikni ta‘minlaydi. Davlat moliyasini samarali boshqarish orqali davlat iqtisodiyotga faol ta‘sir ko‘rsatish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Shodmonov Sh.Sh., Vahobov A.A. Moliya. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2018. Davlat moliyasining mohiyati va funksiyalari – 108–130-betlar.
2. Vahobov A.V. Davlat byudjeti. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2019. Davlat byudjetining iqtisodiy mazmuni – 40–65-betlar.
3. Polyak G.B. Finansy. – Moskva: Yuniti, 2017. Davlat moliyasi va uning tarkibiy qismlari – 68–95-betlar.
4. O‘zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksi. – Toshkent, 2020. Byudjet tizimi va byudjet jarayoni – 11–28-moddalar.